

A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése

Javaslatok megfogalmazása a pedagógus-továbbképzések fejlesztéséhez kapcsolódóan

Megvalósító: Zachor Alapítvány
a Társadalmi Emlékezetért

Budapest, 2015.

1

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

I. Bevezetés

A magyarországi holokauszt téma oktatásával kapcsolatos hazai képzések és továbbképzések anyagait elemző, „A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése” című összegező tanulmány megállapításai szerint a holokauszt témájának hazai oktatása jelen pillanatban több súlyos nehézséggel is küzd, amelyek közül a legfontosabbak: a holokausztoktatás többnyire a történelemórákra korlátozódik, a tanárok jelentős része még mindig nem ismeri fel a holokausztoktatás tényleges szerepét, súlyát, és a tanításához kapcsolható tanulási eredményeket, valamint korszerű holokausztoktatási módszertani ismeretekkel sem rendelkezik.

Miért tanítsunk a holokausztról? A legitimáció kérdése alapvetően fontos a holokausztoktatás esetében. „Tekintettel a végbement iszonyatra, már a megindoklásban is lenne valami iszonyatos.” – írta a filozófus-szociológus Theodor W. Adorno. A holokauszt nemcsak a XX. század, hanem az emberiség egész történelmében határhő. Példa nélküli kísérlet volt egy egész nép, a zsidóság elpusztítására és kultúrájának eltörlésére. A holokausztot azért kell tanulmányozni, mert alapjaiban kérdőjelezte meg egész civilizációnkat.

A holokauszt téma oktatásának komoly tétje van. A még mindig jellemzően hagyományos, adatcentrikus magyar oktatási rendszer azt sugallja tanárnak, diáknak egyaránt, hogy a holokauszttal kapcsolatos történelmi ismeretek adat- és ismeretközpontú átadásával, illetve megszerzésével már megtörtént a holokauszt jelenségének feldolgozása, azonban a holokausztról való tanítás esetében ezekhez a hagyományos oktatási megközelítésekhez képest radikálisan más szemléletmód szükséges. A holokauszt tanítása ugyanis nem pusztán a történelmi ismeretek átadásáról, illetve megszerzéséről szól, hanem sokkal több annál. Az adatcentrikus holokausztoktatás határozottan kontraproduktív lehet, hiszen azt a hamis illúziót kelti, hogy már minden tudás birtokában vagyunk, és egy újabb holokausztoktató projekt már nem képes újat nyújtani. Nem is beszélve az olyan szélsőséges helyzetekről, mint a holokauszttagadás.

Kiemelten fontos, hogy minden pedagógus, pedagógiával foglalkozó szakember és döntéshozó megértse és elfogadja, hogy a holokausztoktatás a holokauszt tényén túlmutató nevelési és oktatási lehetőségeket biztosít az oktatási rendszer minden résztvevője számára. A holokauszt témával foglalkozó képzések célja, hogy a téma iránt empátiát, érzékenységet alakítsanak ki a pedagógusokban, egyértelművé téve a pedagógusok számára, hogy a holokauszt téma feldolgozáshoz elengedhetetlenül hozzá tartozik az egyén és hatalom, a demokrácia és diktatúra viszonyrendszerének, egyetemes emberi és erkölcsi kérdéseknek a megbeszélése. Fontos törekvés továbbá annak megértése, hogy a téma szoros

kapcsolatban áll az előítéletes, rasszista és antiszemita megnyilvánulásokkal, magatartásmintákkal, így a téma oktatása közvetlenül kapcsolódik az említett jelenségekkel szembeni értékalapú neveléshez. Elengedhetetlen tehát annak megvitatása is, hogy a téma miért releváns napjainkban. Ez a felismerés összhangban van a Nemzeti Alaptantervben megfogalmazott gondolatokkal, miszerint „a történelmi múlt ismerete a jelen valódi megértését is célozza.”¹ Adorno gondolatmenete szerint a cél tehát az, hogy azonosítsuk azokat a folyamatokat, amelyek döntő szerepet játszottak a holokauszt megtörténtében, és ezeket kapcsolatba hozzuk a modern társadalommal. A holokausztoktatásban változási lehetőséget a Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek, illetve a tankönyvreformok mellett elsősorban a tanárképzés, illetve a tanártovábbképzések nyújthatnak, ezért ez a tanulmány azt kísérli meg összefoglalni, milyen elvekre érdemes tekintettel lenni a pedagógusok képzésének és továbbképzéseinek fejlesztése során, illetve a fejlesztésekhez kapcsolódó javaslatokat fogalmaz meg.

A képzéseket úgy kell összeállítani, hogy a tanárokat – elméleti és módszertani tudásukat tekintve is – képessé tegyék arra, hogy a holokauszt témáját tanítani tudják, másrészt kívánatos, hogy a hatékonyan működő képzések integrálódjanak az államilag támogatott vagy javasolt képzések sorába, s a tanárokat minél nagyobb számban és minél szélesebb körben éri el. Ehhez többek között az is szükséges, hogy a képzések földrajzilag is lefedjék a magyarországi pedagógus társadalmat, azaz ne csak Budapestre koncentrálódjanak.

II. A holokausztoktatás nemzetközi alapelvei

A holokausztoktatás alapvető és elfogadott nemzetközi irányelveit az IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance – Nemzetközi Holokauszt Emlékezet Szövetség) ismerteti. Kívánatos, hogy az IHRA ajánlásai korszerű képzések tartalmi összeállításánál iránymutatóként szolgáljanak, hiszen a fentebb említett okok miatt a holokausztoktatás esetében alapvetően fontos, hogy a képzések elfogadott nemzetközi szakmai sztenderdek figyelembevételével valósuljanak meg. Az IHRA 7 pontban foglalja össze, mi a célja a holokausztoktatásnak¹, majd a holokausztoktatás tárgyára és tanítási módszereire is javaslatot tesz.

III. A képzések tartalma

A holokausztoktatás sokat változott az elmúlt évtizedekben. Korábban a náci rémtettek, a borzalmak bemutatásával az elrettentés volt a cél, azonban hamar kiderült, hogy a módszer kontraproduktív. A nemzetközi trendeknek megfelelően a borzalmak bemutatása helyett a személyes megközelítés került előtérbe.

A holokausztot a képzések során tágabb keretben, az emberi jogok, a tolerancia, az állampolgári jogok, a rasszizmus, az antiszemitizmus története kontextusában, azaz a szűk történelmi keretből kilépve érdemes értelmezni. Kívánatos, hogy a képzések kitérjenek a zsidóság holokauszt előtti életére és a holokauszt utáni történetére is. A tematikában ezen kívül más kisebbségi és áldozati csoportok – romák, másként gondolkodók, homoszexuálisok, Jehova tanúi, fogyatékosok – története is jelenjen meg.

Adorno megállapítása szerint „az azonosulásra való képtelenség volt a legfontosabb pszichológiai feltétele annak, hogy többé-kevésbé kulturált és ártalmatlan emberek között megtörténhetett Auschwitz.” Az amerikai szociálpszichológus Elliot Aronson az empátia és az érzelmi intelligencia fejlesztését az iskolai erőszak elleni küzdelem legfontosabb eszközeként definiáljaⁱⁱ. Amikor tehát olyan tartalmakat illesztünk be a holokauszt téma oktatásába, amely egyszersmind az empátiát is fejleszti, a holokausztoktatással ismét a mához kapcsolódunk, hiszen a mai iskolarendszer egyik égetően aktuális problémájára, az iskolai erőszakra is igyekszünk pedagógiai választ adni. Alapvetően fontos tehát, hogy a képzések során a résztvevők értsék meg az empátia jelentőségét, és ismerjék meg, hogyan fejleszthető a tanítás és a tanulás folyamatában.

A képzések tartalmi összeállítására tett javaslataink során az IHRA alapelveit, és elsősorban a komplexitás elvét tartjuk szem előtt.

1. Interdiszciplináris szemlélet

A felmérések szerint a holokauszt oktatása a mai magyarországi holokausztoktatási gyakorlat szerint főként a történelemtanárok feladata, és a képzések jelentős része is a történelmi ismeretek fontosságát hangsúlyozza.

A történelmi megközelítés, a történelmi ismeretek átadása elengedhetetlen, azonban a holokauszttal való foglalkozás nem korlátozódhat kizárólag a történelemórákra, hanem az oktatás egészének feladata kell, hogy legyen.

A képzéseket tehát az interdiszciplináris szemléletet képviselve érdemes szervezni, hiszen a holokauszt és a hozzá vezető fol-

yamatok több tantárgy segítségével történő feldolgozása a holokauszt témájának mélyebb megértéséhez vezet.

A holokauszt témája számos irodalmi műben megjelenik, az irodalomórák tehát kiváló lehetőséget biztosítanak a holokauszt témájának feldolgozására. Az IHRA ajánlása szerint „tegyük személyessé a történelmet, fordítsuk le a statisztikai adatokat az egyes emberek történeteire”, márpedig az irodalom tanítása során személyes sorsokon keresztül vizsgálhatjuk a holokauszt jelenségét. A holokauszt téma irodalomórán történő feldolgozására gazdag, változatos nézőpontú és műfajú irodalmi anyag áll rendelkezésre. Léteznek prózai, drámai és lírai alkotások egyaránt, de a téma feldolgozható például a magyar holokauszt női költészetének Balla Zsófia, Beney Zsuzsa, Gergely Ágnes, Székely Magda és mások költészetében fellelhető nézőpontjából is. Más megközelítést tesz lehetővé a gyerek, illetve fiatal szemszögéből történő holokausztábrázolás, mint ahogyan Kertész Imre Sorstalanság című regényében megjelenik, és megint más lehetőségeket kínál a naplóműfaj, például Radnóti Miklós vagy Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni naplója.

Az irodalomóra mellett a képzőművészet és az ének-zene órákon is feldolgozhatják a holokauszt témáját a tanulók, és ebben az esetben a kreativitás fontos szerephez juthat.

Ének-zene órára javasoljuk zsidó és cigány népdalok tanulását, klezmer és zsidó liturgikus zene hallgatását..

Létezik már olyan oktatási program is, mely személyes sorsokon át a művészet segítségével közelíti meg a holokauszt eseményeit és azok feldolgozását. Az Emlékezés Projekt (Memory project) című program része egy kisfilm megtekintése, majd az azt követő művészeti foglalkozás. A program kb. 1,5 óra hosszúságú. A művészeti foglalkozás a művészet és az emlékezés kapcsolatát vizsgálja: a résztvevő diákok az alkotói folyamaton keresztül kapcsolatot létesítenek a múlttal és felfedezik saját kapcsolódási pontjaikat az eseményekhez. A projekt akár rajzóra keretében is elvégezhető. Ugyancsak a művészeti órákhoz kapcsolható a Művészet, az elmondhatatlan tolmácsa című program, mely során személyes visszaemlékezéseket tartalmazó videóinterjú-részletek ihlette művészeti alkotásokat (képzőművészet, zene, irodalom, stb.) hoznak létre a résztvevő diákok.

A holokauszt téma oktatásának egyik legkézenfekvőbb terepe az iskolai médiaoktatás. A videó-visszaemlékezések, interjúk használatával a téma a média tantárgy kereteibe emelhető. Természetesen a korszak szemtanúinak videófelvevételei esetében nem a képi megformáláson van a hangsúly, hanem a szemtanú elbeszélésén. A holokauszt téma oktatása során fontos szempont lehet, hogy a videóinterjúk elbeszélései összevethetők más, például ellentétes nézőpontú elbeszélésekkel, vagy éppen ellenkezőleg, egy másik elbeszélés tovább erősítheti az addig megismert történetet.

A holokauszt téma oktatását vagy a Holokauszt Emléknapi programjainak szervezését gyakran filmvetítéssel oldják meg az oktatási intézmények. Ha azonban a vetítést nem követi pedagógiai tevékenység, pl. a film megbeszélése, feldolgozása, a filmvetítés nem éri el a pedagógiai célját, sőt a legrosszabb esetben akár kontraproduktív is lehet. A holokauszt tematikájú filmekhez kapcsolódó tananyagfejlesztés tehát a média oktatásának esetében is kívánatos.

A digitális oktatási platformok megjelenésével (pl. IWitness – www.iwitness.usc.edu) az informatika tantárgy is kapcsolható a téma oktatásához.

További kitűnő terepe a holokauszt téma oktatásának az erkölcsstan és etika tantárgy, melynek bevezetése a téma korszerű oktatásához nagymértékben hozzájárulhat. Ez a tantárgy – a tantervi követelmények szerint is – olyan kérdések megvitatását tűzi ki célul, melyek a holokauszt témájának oktatása során előkerülnek, vagy elő kellene, hogy kerüljenek. Erkölcsstan és etika órákon kevésbé jelentkezik a történelem tantárgy oktatásához kapcsolható, a nagy tananyagtartalom miatt megjelenő tantervi nyomás, hogy „haladni kell az anyaggal, nincs idő”, valamint ezeken az órákon a téma komplex és árnyalt megközelítése is megvalósítható.

Projektoktatásra is lehetőséget nyújt a holokauszt interdiszciplináris szemléletű megközelítése, például ének-zene órán a Szól a kakas már című zsidó népdal feldolgozását tovább gazdagíthatja a nagykállói rabbi története, akinek a legenda szerint kedves dala volt ez a világszerte ismert dal. A magyarországi haszid zsidók világa Nagykállón is kutatható, pontosabban Tokaj-Hegyalja valaha haszid zsidók által lakott falvai, pl. Mád, Bodrogkeresztúr, Tokaj, és az ott még nyomokban fellelhető zsidó emlékek – zsinagógák, jesivák, temetők és a falvakban valamikor élt csodarabbik sírjai immár zsidó lakosság nélkül – mind a holokauszt során elpusztított vidéki zsidóságra, a hiányra emlékeztetnek.

A holokausztoktatás ideális terepe bármely idegennyelvóra. A nyelvórák, amelyeken egy másik ország tragikus történelmi eseményeit vizsgáljuk, bizonyos fokú távolságtartást engedélyeznek, hiszen nyelvórán egy nép sorsát idegen nyelven tanulmányozzuk. A távolságtartás lényeges szempont lehet, amennyiben a holokausztoktatás során személyesen érintett diák is részt vesz vagy részt vehet a munkában.

Az európai országokhoz kapcsolódó különböző emberi sorsok hasonlóságot is mutatnak a saját országunk holokauszt túlélőinek élettörténetével. A II. világháború franciaországi vonatkozásainak tanulmányozása nyomán a franciául tanuló diákok például szembesülhetnek azzal a ténnyel, hogy a zsidóüldözések mechanizmusa – kevés kivételtől, pl. a saját zsidó polgárait védelmező Dánia vagy a semleges Svájc esetétől eltekintve – országonként alapvetően nem különbözött. A konkrétól az általánosig ívelő gondolatmenethez jó esetben a diákok saját maguk jutnak el.

A holokauszt az európai történelem letragikusabb fejezete, és mint ilyen, számot tarthat arra, hogy európai polgárként a diákok tudatában legyenek annak, mi történt a II. világháború alatt az

egy-egy európai országokban. Kívánatos tehát, hogy a diákok idegen nyelven is képesek legyenek a témáról szóban és írásban megnyilvánulni, sőt tudjanak látszólag jelentéktelen, valójában azonban sorsdöntő konfliktushelyzetekben vitázni, érvelni.

A nyelvórán kívüli idegen nyelvű holokausztoktatásra a Holokausz Emléknap vagy Tolerancia Nap éppúgy alkalmat nyújt, mint a délutáni szakkörök, fakultációs órák, vagy akár az iskolán kívüli programok (mozi, színház, kiállítás), és a különböző nyelvi projektek. Az idegen nyelven folyó holokausztoktatás ideális terepe az interkulturális nevelésnek. Az idegen nyelvű iskolai csereprogramok kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a diákok megismerjék és feldolgozzák egymás országának történelmi eseményeit.

A holokausztoktatás minden európai nyelv tanításába beilleszthető, hiszen a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványának videó-életinterjúi bármely európai nyelven elérhetőek és megtekinthetőek a Közép-európai Egyetem (CEU) Könyvtárában vagy az ELTÉ-n, és a videóinterjúk pedagógiai feldolgozásának módszertanát nyújtó szakmai képzés is elérhető (tanárképzésben az ELTÉ-n Videóinterjúk a pedagógiai munkában című MA kurzus keretében, tanártovábbképzésben rövidebb képzések – ITeach: Multimédiás tananyagok a holokausz és előítéletmentesség oktatásában – és hosszabb, mélyebb képzések – Videóinterjúk a 21. század oktatásában – kereteiben). A holokausz témaköréhez kapcsolódó egyéb eredeti dokumentumok szintén bőséggel állnak rendelkezésre.

Fontos megemlíteni még a minden pedagógus számára rendelkezésre álló és a téma beemelésére lehetőséget adó osztályfőnöki órákat is. Amennyiben azt szeretnénk, hogy a holokausz téma oktatása az iskolákban interaktív módon történjen, az osztályfőnökök szerepét különösen ki kell emelnünk. A tanórákon túl a holokausztoktatás legkézenfekvőbb terepe az osztályfőnöki óra, vagy osztályszintű program. Különösen fontos, hogy a Holokausz Emléknapot az osztályfőnök milyen tényleges tartalommal képes megtölteni. Ehhez szükség lenne egyrészt az osztályfőnökök képzésére, másrészt gazdag programajánlóra, amelyből az osztályfőnökök válogatni tudnak.

Mindebből világosan kitűnik, hogy a holokausz témájának oktatása a teljes pedagógiai spektrum szinte minden területén megvalósítható.

2. Hangsúlyok

A holokauszt oktatásának célja mindazoknak a társadalmi és pszichológiai folyamatoknak a megértése, amelyek a holokauszthoz vezettek. Ahhoz, hogy a holokauszt működési mechanizmusát megértsük, meg kell ismerni az egyes szereplők – az áldozatok, az elkövetők, a be nem avatkozók, illetve az embermentők – indokait, motivációit, és egyáltalán nem mindegy, hogy a holokauszt oktatása során hová helyezzük a hangsúlyokat.

A XX. századi népiirtásokra és különösen a holokausztra összpontosító *Szemtől szemben a történelemmel* című amerikai történelemoktatási program az egyéni döntéshozatal és az ítéletalkotás kérdéskörét vizsgálta. A program tapasztalatai szerint „sokkal könnyebb a hősookról tanulni, az emberi méltóságról beszélni, s így a fájdalmas valóságról való megfélelkezéssel eltorzítani a történelmet, mint szembesülni a cselekvés elmulasztásával.” A holokauszt téma kiegyensúlyozott oktatására van tehát szükség, amelynek során fontos, hogy a diákok tudjanak azokról az egyénekről és nemzetekről, akik és amelyek ellenálltak a náci nyomásnak, ám ugyanilyen lényeges, hogy szembesüljenek azoknak az egyéneknek és nemzeteknek a történetével is, akik és amelyek csendben maradtak és tétlenül szemlélték a náci brutalitást. A képzések során tehát olyan témákra, történetekre, emberi sorsokra érdemes a hangsúlyt helyezni, amelyek segítik a diákokat annak felismerésében, milyen fontos a kritikai gondolkodás, illetve milyen veszélyekkel jár a gondolkodás hiánya.

3. Gyakorlatra épülő képzések

A felmérések szerint a holokausztoktatás jelenlegi gyakorlatában a készség- és képességfejlesztés helyett az ismeretátadás a hangsúlyos elem, valamint hiányzik a tanárok gyakorlati tevékenységét támogató, módszertani rész is. A jövőben a holokauszt témát feldolgozó fejlesztendő tanárképzések esetében tehát, az elméleti ismeretek megszerzése mellett elsősorban ezeknek a hiányterületeknek – készség és képességfejlesztés, gyakorlatot segítő módszertani támogatás – a beemelését kell szem előtt tartani. A képzési programokban kiemelten kell figyelni a jól bevált gyakorlatok megjelenésére, azok bemutatására és használatára. Fontos, hogy a képzés anyagai között megjelenjenek a közoktatás keretein belül jól felhasználható pedagógiai eszközök, a tanítási módszertan, a jó gyakorlatok az egyetemi, a középiskolai, az általános iskolai, illetve az óvodai korosztályra vonatkozóan egyaránt.

Az új holokausztoktató tananyagok fejlesztése minden tárgyból égetően szükséges.

A jó gyakorlatok meghatározását megkönnyítené egy részletes, a nemzetközi szttenderdeken alapuló egyértelmű értékelési kritériumrendszer összeállítása, amely a legmesszebbmenőig figyelembe veszi az IHRA ajánlásait. Kívánatos tehát, hogy a jó gyakorlatok szűrését nemzetközi kitekintés szabályozza, és a jó gyakorlat meghatározásában gyakorló tanár, döntéshozó és oktatási szakember egyaránt részt vegyen. A már létező és az újonnan elkészült tananyagok, illetve a jó gyakorlatok internetes közzététele elengedhetetlenül szükséges.

Természetesen a jó gyakorlatok beemelése a tanárképzésbe nem jelent kizárólagosságot: vagyis nem tekinthetjük valódi tanárképzésnek csakis a jó gyakorlatok bemutatását. Mindez csak a szakmai-módszertani fejlesztést, és az elméleti tudás bővítését kiegészítve tekinthető komplex képzésnek.

4. Autonómiára nevelés

„A neveléssel szemben az az elsődleges követelmény, hogy Auschwitz ne történhessen meg még egyszer.” – fogalmazza meg a holokausztoktatás felelősségét és legfontosabb pedagógiai célját Nevelés Auschwitz után című cikkében Theodor W. Adorno, majd így folytatja:

„Az Auschwitzhoz vezető elvek ellen az autonómia lenne az egyetlen valódi erő, ... – a reflexió, az önrendelkezés, a részvétel megtagadásának képessége.” A holokausztoktatás talán legfontosabb feladata, hogy a diákok megismerjék és megértsék az áldozatok és elkövetők, illetve a be nem avatkozó többség szempontjait, a holokauszt folyamatának mechanizmusát, az egyes emberek döntéshelyzetének körülményeit és döntéseinek mozgatórugóját, hogy azután a jövőben Auschwitz valóban ne történhessen meg még egyszer.

A holokausztoktatás feladata tehát túlnő a múlt tanulságainak bemutatásán. A holokausztoktatás lehetőséget teremt arra is, hogy megtanítsuk diákjainknak, hogyan tegyenek különbséget demokrácia és diktatúra között.

A képzések során érdemes a tanárok figyelmét, a döntéshelyzeteket, választási lehetőségeket is bemutató tananyagokra irányítani, hiszen a választási lehetőségeket bemutató holokausztoktató tananyagok azt közvetítik a diákok felé, hogy még a legszélsőségesebb történelmi-politikai helyzetben is vannak alternatívák, van az egyénnek mozgástere, illetve létezik egyéni felelősség.

Amikor Adorno az auschwitzi világra jellemző típusokról beszél, egyfelől a kollektívummal való vak azonosulást, másfelől a tömegek manipulálását, a kollektívet emeli ki. A megismétlődés elkerülése érdekében azt tartja a legfontosabbnak, hogy megakadályozzuk a kollektív vak uralmát, s úgy erősítsük a vele szembeni ellenállást, hogy rávilágítunk a kollektívumban való

feloldódás problémájára. Az első iskolai tapasztalatainkhoz kapcsolódó gondolata pedig már a holokauszt téma oktatásának a jelenhez való kapcsolódására mutat rá: „Fel kellene lépni azon népszokások, bármilyen formában megjelenő beavatási rítusok ellen, melyek során az ember – gyakran elviselhetetlen – fizikai fájdalommal fizet azért, hogy a közösség részének, ahhoz tartozónak érezhesse magát.”

A döntéshelyzeteket tartalmazó tananyagok egyben a jelenhez is kapcsolódnak, hiszen a diákok kritikai neveléséhez járulnak hozzá, márpedig a kritikai gondolkodás fejlesztése a NAT szerint is kiemelt fejlesztési feladat.

5. Relevancia a mához és a célcsoportokhoz

Alapvető követelmény, hogy a holokausztoktatás kapcsolódjon a mához is, hiszen a tanulók felé igazán a mához való kapcsolódás érvényesíti a holokausztról való oktatást. A holokauszt téma feldolgozáshoz elengedhetetlenül hozzá tartozik az egyén és hatalom, a demokrácia és diktatúra viszonyrendszerének, egyetemes emberi és erkölcsi kérdéseknek a megbeszélése. Fontos törekvés továbbá annak megértése, hogy a téma szoros kapcsolatban áll az előítéletes, rasszista és antiszemita megnyilvánulásokkal, magatartásmintákkal, így a téma oktatása közvetlenül kapcsolódik az említett jelenségekkel szembeni értékalapú neveléshez. Elengedhetetlen annak megvitatása is, hogy a téma miért releváns napjainkban. Adorno szerint „abban rejlik a megisméltetés veszélye, hogy az ember távol tartja magát a témától, és eltaszítja azt, aki akár csak beszélni próbál róla.”

A holokausztoktatás alapvető feladata, hogy a holokauszt minden áldozati csoportját bemutassa. A romák, a homoszexuálisok, a fogyatékosok, a másként gondolkodók üldözése nemcsak a holokauszt mechanizmusának megértéséhez vezet el, hanem segít megérteni a jelenkori társadalmi folyamatokat is. Ebben az értelmezésben tehát a holokauszt téma oktatása toleranciára nevel.

Megkönnyíti a holokauszt oktatását, ha a holokausztoktató tananyag tartalmában is közel áll a tanulókhoz, például gyerek vagy fiatalkorú holokauszt áldozat sorsára épül. A tanulók számára könnyebb együtt érezni egy velük azonos korú személy történetével.

6. Személyes történelem

A holokausztoktatás sokat változott az elmúlt évtizedekben. A holokausztoktatás korai időszaka a felfoghatatlan barbár pusztítást hangsúlyozta. A borzalmak bemutatásának célja az elrettentés volt. Már tulajdonképpen az is erősen megkérdőjelezhető, képes-e az egyes ember egész embercsoportokkal, tömegekkel együtt érezni, azonosulni. További kérdés, van-e elrettentő ereje a borzalmak bemutatásának, vagy éppen ellenkezőleg, elidegenít. Ido Abram véleménye szerint „tévedés azt hinni, hogy az iszonyat nem fog megismétlődni, ha az ember kimerítően és részletesen bemutatja. ... Ha aránytalanul nagy figyelmet szentelünk a nagy szörnyűségeknek, az a kis szörnyűségek bagatellizálásához vezet.” A borzalmak bemutatása tehát tompultsághoz, közömbösséghez, erősödő háritáshoz és végül nemkívánatos csodálathoz is vezethetnek. Az áldozat hibáztatásának a pszichológiából ismert jelensége a másik ok, ami miatt nem szerencsés a holokausztoktatás során az áldozatok szenvedéseire helyezni a hangsúlyt. Amennyiben a holokausztoktatás egyik fő célja az áldozatokkal való együttérzés kialakítása, nem lehet kérdés, hogy a megsemmisítés részletes leírásánál sokkal hatékonyabb módszer a személyes megközelítés. A ma érvényes nemzetközi holokausztoktatási trendeknek megfelelően tehát a borzalmak bemutatása helyett a személyes történetek, a személyes megközelítés kerüljön előtérbe.

A személyes sorsokból kiinduló holokausztoktatás lehetővé teszi konkrét élethelyzetek, döntéskényszerek, választási lehetőségek bemutatását, így lehetségessé válik az egyes ember történelmi felelősségének bemutatása is. Ezzel a módszerrel nemcsak az áldozatok, hanem az elkövetők, a be nem avatkozók, és az embermentők cselekedeteinek mozgatórugóira is fény derülhet, és megismerhetővé válhat a holokauszt működési mechanizmusa.

A személyes sorsok bemutatása hatékony módszer azért is, mivel nagy számban található a holokausztot gyerekként vagy fiatalként elszenvető áldozatok visszaemlékezései, akiknek történeteivel a diákoknak könnyű együtt érezni, illetve párhuzamot vonni saját életük és az áldozatok sorsa között.

A holokausztoktatás gyakran kizárólag a holokauszt időszakára korlátozódik, pedig fontos, hogy a diákok a zsidóságra ne csak áldozatként tekintsenek. Csak úgy lehet igazán megérteni a pusztulást, ha tudjuk, mi pusztult el, ehhez pedig meg kell ismerni a zsidóság holokauszt előtti életét, kultúráját, hétköznapjait, együttélését a többségi társadalom tagjaival. Olyan interjúkat fontos használni az oktatás során, amelyekben az interjúalanyok nem csak a vészidőszak éveiről, hanem a háború előtti és utáni életükről is meséltek. A holokauszt előtti élet megismerése arra is alkalmat nyújt, hogy a diákok párhuzamot vonjanak saját életük és az áldozatok békeidőben zajló élete között. A veszteségeket könnyebb átérezni, az áldozatokkal könnyebb együtt érezni, ha sikerül párhuzamokat találni az áldozatok békebeli

életével. A személyes megközelítés lehetővé teszi a holokauszt előtti időszak bemutatását is.

7. Módszertani sokszínűség

Az IHRA szerint „egyetlen tantárgy oktatásának sincs minden tanár és minden diák számára megfelelő, kizárólagosan „helyes” módja vagy ideális módszere.” A magyar oktatás azonban még mindig jellemzően a lexikális tudásra épít, az iskolák többsége a hagyományos oktatási rendszerek híve, azonban a holokausztról való tanítás esetében ezekhez a ma már korszerűtlen oktatási megközelítésekhez képest radikálisan más szemléletmód szükséges. A képzések során a módszertani sokszínűségre kell törekedni. A korszerű pedagógiai módszerek alkalmazása az oktatás minden területén fontos, azonban a holokausztoktatásban különösen az, ellenkező esetben a holokausztoktatás könnyen kontraproduktívvá válhat. A hatékony oktatást az aktív, tanuló-központú módszerek (projektmunka, csoportmunka, pármunka) alkalmazásával biztosíthatjuk. Az egyéni munka is új értelmet nyer Hannah Arendt gondolata nyomán, aki szerint a gondolkodás folyamatában az erkölcsi elvek megfogalmazásához vezető első lépés az egyén önmagával folytatott kommunikációja. Amikor az egyén már kialakított egy erkölcsi rendszert, csak azt követően képes úgy ítéletet alkotni, hogy közben másokkal folytat párbeszédet. Egyéni, önálló munka végzésére a holokausztoktatás során egyebek mellett a naplóvezetés módszerét, illetve személyes titkos archívum használatát egyaránt javasoljuk. A naplóvezetés módszerét először a „Szemtől szemben a történelemmel” című amerikai történelemoktató program használta, de a holokausztoktatás más területein is hatékonyan alkalmazható. A napló fontos szerepet játszik a tanulási folyamatban, hiszen a diákok a naplóba jegyzik fel a tanulási folyamat során folytatott reflexióikat, illetve a holokausztnak, ennek a gyakran nyomasztó, súlyos lelki terhet is jelentő tananyagának a feldolgozása esetében a napló a hagyományos napló szerepét is betölti: a diákok bizalmasa lehet. „Feljegyzéseik készítésekor a diákok párbeszédbe kezdenek önmagukkal, meghatározzák önmaguk számára saját nézeteiket, és kérdéseket fogalmaznak meg azokról a témákról, melyek a program idején felkeltették érdeklődésüket.”ⁱⁱⁱⁱ

A személyes titkos archívum használata szintén az egyéni reflexiókra épít, és a holokausztoktatásban széles körben alkalmazható. A módszer lényege, hogy a projekt során minden diák személyes dossziéval dolgozik, amelyben az elkészült anyagait gyűjti. Az ún. *Szigorúan titkos!* feladatok célja az adott feladatra való ráhangolódás, illetve az önmegismerés. Nagyon fontos, hogy a tanulók megőrizhessék a csak rájuk, vagy családjukra vonatkozó információkat. A tanárok se akarják ezeket megtudni, sőt

biztosítsák a tanulókat a titoktartásról! Ha ez sérül, az adott projekt lényege veszik el.

Az önálló feladatvégzés során felmerülő reflexiókra adnak lehetőséget a Dél-kaliforniai Egyetem (USC) Soá Alapítványának digitális oktatási platformján (Iwitness – iwitness.usc.edu) található feladatok. Ezen feladatok során a diákok elmélyülhetnek a feladatban őket foglalkoztató kérdésekről való gondolkodásban.

Az IHRA ajánlások szerint „a holokauszt tanulmányozása kihívást jelent a fiatalok számára olyan fogalmakkal kapcsolatban, mint a társadalom és az ember természete, a haladás, a civilizáció és az emberi viselkedés. A diákok védekező álláspontra helyezkedhetnek, negatív érzelmekkel reagálhatnak, és lehet, hogy nem akarnak majd mélyebben elmerülni a náci korszak vagy a holokauszt tanulmányozásában. Ahhoz, hogy ezekről a problémákról nyíltan lehessen beszélni és vitatkozni, nagyon fontos a bizalom légkörének kialakítása.” Alapvetően fontos tehát, hogy aktív, tanuló-központú pedagógiai módszerekkel hozzunk létre pozitív tanulási légkört, amelyben a diákok bátran megnyilatkozhatnak.

8. Digitális és multimédiás oktatási lehetőségek kihasználása

A 21. század oktatása elképzelhetetlen digitális és multimédiás oktatási eszközök használata nélkül. A holokauszt téma oktatását nagymértékben gazdagítja az IKT eszközök használata, és az oktatás keretei kitérítők, hiszen a téma feldolgozása az iskolai kereteken kívül is folytatható.

Az IKT eszközök használatának jelentősége szinte felbecsülhetetlen a holokauszt oktatásában, hiszen a holokauszt túlélők koruknál fogva egyre kevesebben vannak, és bár a velük való személyes találkozás mindennél erősebb hatással bír, ez a személyes találkozás keveseknek – és sajnos egyre ritkábban – adatik meg.

A képzéseken fontos, hogy a tanárok fejlesszék digitális- és médiaműveltségüket, valamint informatikai műveltségüket. Kívánatos, hogy megismerjék és megtanulják, hogyan használhatók a multimédiás eszközök és források, így a videóinterjúk az oktatásban és hogyan integrálhatók oktatási anyagokba különböző tantárgyak keretei között a diákok digitális készségeit és képességeit kihasználva és fejlesztve.

A USC Soá Alapítvány Steven Spielberg kezdeményezésére alakult 1994-ben azzal a céllal, hogy a holokauszt túlélőinek és szemtanúinak visszaemlékezéseit összegyűjtsék és megőrizzék. Ma az Intézet a Dél-Kaliforniai Egyetem (University of Southern California, Dana and David Dornsife College of Letters, Arts and Sciences) része. Az Alapítvány küldetése, hogy a videóinterjúk oktatásban való használatával küzdjön az előítéletek, az intolerancia és a gyűlölet, valamint az általuk okozott szenvedések ellen.

Az Intézet Vizuális Történelmi Archívuma több mint 53000, népi-
tások túlélőivel, segítőkkel és szemtanúkkal készült

videóinterjút tartalmaz, melyeket 61 országban, 39 nyelven vettek fel. A holokauszt túlélőinek interjúi mellett az Archívum tartalmaz interjúkat a ruandai tuszi népirtás és a nanjingi mészárlás túlélőivel és szemtanúival, valamint az örmény népirtás túlélőivel készült interjúk is található az Archívumban. A teljes anyag ma a világ 50 intézményében hozzáférhető. Magyarországon 2009 óta a Közép-európai Egyetem könyvtára és 2013 óta az ELTE is helyet ad a Vizuális Történelmi Archívumnak. Az Archívum anyagai között 1355 magyar nyelvű interjú található, ezeken kívül az Archívum több ezer olyan, más nyelven felvett visszaemlékezést is őriz, melyben magyar vonatkozású tartalom található. Az Intézet oktatási programja részeként helyi partnerekkel együttműködve tanárképzéseket szervez, illetve tananyagokat készít, melyek elérhetőek és ingyenesen letölthetőek az Alapítvány magyar nyelvű portálján.

A USC Soá Alapítvány magyar nyelvű multimédiás holokausztoktató tananyagai a Vizuális Történelmi Archívumban található videóinterjú-részletekre épülnek, kiegészítve számos elsődleges forrással, tanári útmutatóval, feladatlappal, további segédanyagokkal.

Számos idegen nyelven is elérhetőek a USC Soá Alapítvány videóinterjúi, amelyekhez kidolgozott tananyagok is kapcsolódnak. Idegen nyelvek tanítása során eredményesen használhatóak múzeumok, kiállítások interaktív honlapjai is. Angolórán felhasználhatók a londoni Imperial War Museum állandó Holokauszt-kiállításához kapcsolódó tananyagok, vagy a washingtoni United States Holocaust Memorial Museum honlapján található anyagok. A franciául tanuló diákok Hélène Berr naplószemelvényeinek feldolgozása után a párizsi Mémorial de la Shoah *Hélène Berr – Une vie confisquée* című kiállítását látogathatják meg virtuálisan, illetve a honlapon változatos interaktív feladatok is találhatóak. Németül elérhetőek többek között a berlini Anne Frank Zentrum oktatóanyagai.

Az IWitness nevű oktatási weboldal tanárok és diákok számára készült. A diákok 1600 interjút érhetnek el (a jórészt angol nyelvű interjúk között 20 magyar nyelvű, valamint francia, német, cseh, lengyel, holland és más nyelven felvett visszaemlékezés is elérhető): kutathatnak, feladatokat oldhatnak meg, és saját multimédia projektet készíthetnek a beépített videó-vágó és szerkesztő program segítségével. Az IWitnessben található interaktív, pedagógiailag kidolgozott feladatok az ismeretek átadása mellett hozzájárulnak a diákok digitális műveltségének fejlesztéséhez, valamint társadalmi felelősségvállalásra inspirálják őket.

Az IWalk elnevezésű, videóinterjúkra épülő oktatási programban résztvevő diákok a holokauszt túlélői és szemtanúi nyomában járva fedezik fel Budapest emlékhelyeit. Az interaktív program konkrét történelmi helyszíneket köt össze az ezekhez a helyszínekhez kapcsolódó történelmi eseményekről szóló személyes visszaemlékezésekkel nemcsak Budapesten, hanem más európai országokban is. A USC Soá Alapítvány Vizuális Történelmi Archívumból származó videóinterjúk használata által a történelmi helyszíneken tett látogatás személyes megközelítést nyer. Az

egyres helyszínekhez kapcsolódó oktatási program segítségével a diákok – illetve a programon részt vevő felnőttek is - közelebb kerülnek a múlt eseményeihez, személyes kötődésük erősödik, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy saját, a jelen – sőt a jövő – társadalmában betöltött felelősségüket megértsék. A program során kiképzett kortárs vezetők – akik már évek óta rendszeresen vezetnek középiskolás és egyetemista diákcsoportoknak történelmi sétákat a régi pesti zsidónegyed, az egykori gettó területén – ezúttal tableteken lejátszott videóinterjú-részleteket iktatnak a sétákba. A részletekben túlélők és szemtanúk, megmentők beszélnek a konkrét történelmi helyszínhez kapcsolódó személyes emlékeikről.

9. A holokausztoktatás lokalizációja

Magyarországon a holokauszttal való szembenézés és egyértelmű társadalmi felelősségvállalás a mai napig nem történt meg. Elengedhetetlen a holokauszt nemzetközi vonatkozásainak ismerete, hiszen a holokauszt működési mechanizmusa szinte minden európai országban hasonlóságokat mutat, ugyanakkor a holokauszt magyarországi folyamatainak feldolgozása megkerülhetetlen folyamat, mert egyetlen diák sem hiheti, hogy a holokauszt csak Magyarországtól messze pusztított. Mindenképpen szükséges tehát a holokauszt magyarországi folyamatainak – lehetőség szerint személyes sorsokon keresztül történő – megismerése.

A holokausztoktatás szinte végtelen lehetőségeket rejt a tanulók számára szűkebb lakókönyezetük történelmének, kulturális és társadalmi sokszínűségének megismerésére, hiszen azok az utcák, terek, épületek, amelyeket ők is naponta látnak, személyekhez, sorsokhoz, történetekhez kapcsolódnak. Ezek megismerése, felidézése a diákok helyi identitását, lakóhelyi környezetükhöz való kötődését is erősíti. A diákok motiválására kiváló lehetőség az általuk mindennapi szinten is jól ismert környezetre építő oktatás, mivel ismerhetik a vizsgált időszakban is ott élő családokat, vagy azok hozzátartozóit, illetve szembesülhetnek hiányukkal. Személyes kapcsolatba kerülhetnek a holokauszt időszakában élőkkel, illetve a történetek valódi helyszíneinek önmagában is erős gondolati és emocionális reflexiókat kiváltó hatása inspiráló alapja lehet az oktatásnak, segíti az érzelmi megérintődést a térbeli és időbeli lokalizáció.

A helytörténeti emlékek tehát, mint például a temetők, zsinagógák, lakóházak, gettó falmaradványok, írásbeli-szóbeli emlékek, fotók, tárgyak, stb. – vagy éppenséggel ezek hiánya – nagyon jó kiindulási alapként szolgálhatnak. A holokauszt következményeként jelentkező hiány megjelenítése a holokausztoktatás során erős hatást gyakorolhat a tanulókra, ezért érdemes különös figyelmet fordítani a képzésbe való integrálására, illetve a tananyagfejlesztések során a tananyagokban való megjelenítésére, felhasználására.

Az elpusztult zsidóság hiányának és a korosztályi kötődéseknek az összekapcsolását valósítja meg az az iskola részére meghirdetett projekt, amelynek célja, hogy a résztvevő középiskolák diákjai és tanárai kutassák fel az adott középiskola holokausztban elpusztult, meggyilkolt egykori diákjainak nevét, és emléküket örökítsék meg az iskola falán. A projekt célja ugyan az emlékezés, ám pedagógiai projekt valójában a kutatás során válik belőle, hiszen az archívumokban folytatott kutatómunka, az interjúk készítése, az anyaggyűjtés maga a par excellence holokausztoktatás, nem beszélve arról, hogy a kutatás ténye és folyamata különböző projekteken keresztül az adott iskola szélesebb tanulóközössége számára is ismertté tehető, illetve további programokon keresztül még több diák vonható be a téma tanulmányozásába.

10. Hiányok

A Holokauszt Emléknaphoz már a 2000/2001-es tanévben bekerült a hivatalos iskolai emléknaphoz sorába, azonban státusza rendezetlen, nem világos ugyanis, milyen iskolatípusokra vonatkozik az emléknaphoz. Az emlékezés módszertana mindmáig kidolgozatlan, azaz az emléknaphoz megszervezésére vonatkozó módszertani útmutatót a tanárok a képzéseken nem kapnak, így a megemlékezések jobbra hagyományos, kiüresedett iskolai, netán néhány perces iskolarádiós megemlékezés vagy egy-egy témába vágó játékfilm vetítésével zajlanak a legtöbb iskolában. Az emlékezés módszertanának kidolgozásán túl érdemes lenne a Holokauszt Emléknaphoz kapcsolódó olyan korszerű és sikeres jó gyakorlatokat közreadni, amelyek mintául szolgálhatnak arra, hogyan lehet nem formálisan megemlékezni iskolai keretek között a holokausztról. Mindenképpen alapvető cél a diákok aktív részvételét igénylő emléknaphoz rendezése. Ennek kapcsán fontos elgondolkodni az emlékezés és oktatás viszonyáról, arról, hogyan szolgálhatja a Holokauszt Emléknaphoz mindkettőt.

Egyes tanárképzések tematikájában a tematikus sémák jelen vannak, ám teljesen hiányzik a holokauszt témájú tanulmányutakra való felkészítés. A holokauszt előtti idők zsidók lakta régióiban a holokauszt pusztításának következménye, azaz a hiány bemutatása speciális felkészülést és a képzés során speciális módszertant és tananyagokat igényel. A koncentrációs táborok látogatása traumatikus élményt jelenthet a diákok számára, ezért a tanulmányutak pedagógiai előkészítésének felbecsülhetetlen a jelentősége, ám egyszersmind a kockázata is: nem csak a nem előkészített tanulmányutak lehetnek kontraproduktívak, hanem a nem megfelelő megközelítéssel és módszertannal előkészítettnek vélt programok is.

IV. A holokausztoktatás célközönsége

A holokauszt nem csupán az áldozatok magánügye. A teljes magyar társadalmat sújtotta, amikor tehát képzési rendszerben gondolkodunk, az egész magyar társadalmat lefedő, komplex képzési rendszert ajánlunk. A képzések nem csupán az oktatási intézményeket érintik, hanem múzeumokat, emlékhelyeket, könyvtárakat, levéltárakat, stb., tehát minden olyan intézményt, ahol a holokauszt tematikája felmerülhet, hiszen amikor különböző helyszíneken különböző módszerekkel közelítünk a holokauszt történetéhez, újabb és újabb szempontokkal, ismeretekkel gazdagodhat, árnyalódhat a holokausztról alkotott képünk.

A holokausztoktatásban résztvevők továbbképzései

Amikor javaslatokat fogalmazunk meg holokausztoktatással foglalkozó pedagógusok, múzeumpedagógusok, könyvtárosok, levéltárosok vagy holokausztoktatással foglalkozó oktatási, közművelődési szakemberek számára, meg kell fogalmaznunk, hogy mi az oktatási tevékenység célja. Milyen tanulási-tanítási célokat fogalmaz meg a program? A tudásra, a tartalmi elemekre vagy bizonyos képességekre, készségekre, kompetenciaterületekre, illetve azok fejlesztésére fókuszál? Milyen arányban jelennek meg a programban az elméleti és gyakorlati elemek? Tartalmaz-e a program innovatív módszereket, pedagógiai eszközöket, épít-e a résztvevői aktivitásra? Figyelembe veszi-e a 21. század megváltozott tanulási környezetét, alkalmazza-e az oktatásban résztvevők az IKT eszközöket és az ennek megfelelő tanítási módszertant? Épít-e a program a lokális relevanciára? További szempont a képzést szervező – adott esetben a holokauszt téma oktatásával foglalkozó – intézmény, az általa végzett oktatási tevékenység és annak célja, illetve a képzés célcsoportja, valamint a képzés tartalmának és módszereinek, a fejlesztési területeknek a Nemzeti Alaptantervhez és a kerettantervekhez való illeszkedése. Mindezen elemeket a fejlesztendő képzéseknek tartalmazniuk kell.

A különböző korosztályokhoz kötődő oktatási intézményekben az oktatói kezdeményezés és a spontán helyzetekre adott nevelői reakciók aránya változik a gyerekek életkorának megfelelően, de ha eredményeket akarunk elérni, akkor minden oktatási szinten megjelenő folyamatban kell gondolkoznunk. A különböző szintű oktatási intézményekben tanító pedagógusoknak át kell látniuk az egész rendszeren végigvonuló folyamatot ahhoz, hogy pontosan megértsék a rájuk háruló

feladatot, és azt, hogy az oktatás akkor lesz eredményes és igazán hatékony, ha minden résztvevője megfelelően végzi el a feladatát az érzékenyítéstől a történelmi események tanításáig bezárólag.

A továbbképzések tartalmi és módszertani felépítésén túl minőségbiztosításukra is különösen nagy hangsúlyt kell fektetni. Feltétlenül szükséges kellő számú tapasztalatokkal, és korszerű módszertani tudással rendelkező holokausztoktatási szakértőt képezni, akik továbbadják tudásukat. A képzéseket mindenképpen értékelni kell, mérni kell azok hatékonyságát és eredményességét, sőt hosszabb távú hatásukat is. Erre szakemberek segítségével kell kidolgozni kérdőíveket, illetve más mérési-értékelési eszközöket, amelyeket a szakértő továbbképzés-vezetők értékelnek, így képesek lesznek az esetleg felmerülő szükséges korrekciókra. Így lehet elérni a képzések színvonalának és hatékonyságának növelését, hatásuk hosszú távú fenntarthatóságát. A képzések aktív részvételt igényeljenek, a résztvevőknek önálló feladatot kell kidolgozniuk a képzést követően, amit a képzések vezetői értékelnek, véleményeznek. Ez a visszacsatolás mind a képzésen résztvevők, mind a képzők számára elengedhetetlen.

Létre kell hozni folyamatosan bővülő, és minden résztvevő számára elérhető, jó gyakorlatokból álló adatbázist. Ezek a gyakorlatok mindenki számára felhasználhatók, vagy inspirálóan hathatnak további feladatok fejlesztésére.

1. Oktatási intézmények

Óvoda

Kiindulási alapot szolgáltat a 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról^{iv}.

Ebben alapelveként határozzák meg az óvodás korosztály számára a tevékenységekben megvalósuló tanulást:

„1. Az óvodában a tanulás folyamatos, jelentős részben utánzásos, spontán és szervezett tevékenység, amely a teljes személyiség fejlődését, fejlesztését támogatja. Nem szűkül le az ismeretszerzésre, az egész óvodai nap folyamán adódó helyzetekben, természetes és szimulált környezetben, kirándulásokon, az óvodapedagógus által kezdeményezett tevékenységi formákban, szervezeti és időkeretekben valósul meg.

2. Az óvodai tanulás elsődleges célja az óvodás gyermek képességeinek fejlesztése, tapasztalatainak bővítése, rendezése. Az óvodapedagógus a tanulást támogató környezet megteremtése során épít a gyermekek

előzetes élményeire, tapasztalataira, ismereteire.

3. A tanulás feltétele a gyermek cselekvő aktivitása, a közvetlen, sok érzékszervét foglalkoztató tapasztalás, felfedezés lehetőségének biztosítása, kreativitásának erősítése.

4. A tanulás lehetséges formái az óvodában:

- az utánzásos minta- és modellkövetéses magatartás- és viselkedéstanulás, szokások alakítása,
- a spontán játékos tapasztalatszerzés;
- a játékos, cselekvéses tanulás;
- a gyermeki kérdésekre, válaszokra épülő ismeretszerzés;
- az óvodapedagógus által irányított megfigyelés, tapasztalatszerzés, felfedezés;
- a gyakorlati problémamegoldás.

5. Az óvodapedagógus a tanulás irányítása során, személyre szabott, pozitív értékeléssel segíti a gyermek személyiségének kibontakozását.”

Talán meglepő, hogyan kapcsolódhat az óvodai oktatás a Holokauszthoz. Adorno Nevelés Auschwitz után című tanulmányában a következőket írja az Auschwitz utáni nevelésről: „...a mélylélektan szerint az ember egész személyisége – s így azoké is, akik később a gonosztetteket elkövetik – már kisgyermekkorban kialakul, a nevelésnek, mely Auschwitz megisméltődésének megakadályozását tűzi célul maga elé, figyelmét a kisgyermekkorra kell összpontosítania.” Majd a következőképpen folytatja: „Amikor az Auschwitz utáni nevelésről beszélek, két területre gondolok: egyfelől a gyermekkori, még hozzá a kisgyermekkori nevelésre; másfelől általános felvilágosításra, olyan szellemi, kulturális és társadalmi légkör létrehozására, mely nem engedi, hogy Auschwitz megisméltődjék, tehát amelyben az indítékok, melyek e szörnyűségekhez vezettek, bizonyos mértékben tudatosultak.”

Mivel a holokausztoktatás az autonómiára nevelés fontos színtere, alapjaival, céljaival és módszereivel az óvodákban dolgozó szakembereknek is tisztában kell lenniük, hogy helyesen válaszolhassanak a gyerekekben felmerülő spontán kérdésekre. A toleranciára és az empátiára való nevelést a legkisebb kortól el kell kezdeni. Ebben a korban a kicsik számára nagyon fontos nevelőik példája, és meg kell őket óvnunk a hibás, káros attitűdök átvételétől. Tudjuk, hogy az óvodás korú gyerekek

mindenre rákérdeznek, amit éppen észlelnek. Nem félre tájékoztatni kell őket, hanem életkoruknak megfelelő valós igazságtartalmú válaszokat adni nekik. Ezeket megtalálni a legnehezebb ennél a korosztálynál, hiszen minden választ valóságként élnek meg, és el akarjuk kerülni, hogy szorongást keltsünk bennük. Ezért is kiemelten szükséges a korosztállyal foglalkozó pedagógusok felkészítése, hiszen közöttük is előfordulhatnak a holokauszot tévesen értelmező, előítéletekkel rendelkező, vagy pedig jó szándékú, de nem a korosztályhoz igazodó válaszokat adó nevelők. A nevelői kezdeményezés ennél a korosztálynál mindig a spontán szituációhoz, kérdéshez vagy konfliktushoz kötődő kell, hogy legyen, és a toleranciát, az előítélet mentességet helyezi előtérbe. Nemzetközi tapasztalatok megvitatása, jó gyakorlatok megismerése is nagyon inspiratív lehet az óvodapedagógusok számára, számos külföldi országban az óvodákban már foglalkoznak a témával. A nemzetközi szakirodalomban is vita folyik arról, hogy milyen életkorban kell vagy lehet elkezdni a holokauszoktatást. Véleményünk szerint a holokauszoktatás fentebb megfogalmazott komplex céljainak bizonyos elemei már a 3-6 éves korosztály számára is átadhatók, saját élményhez köthetők, a gyerekek számára is értelmezhetők, és így nevelésük fontos elemeivé válhatnak.

Pedagógus-továbbképzések óvodapedagógusok részére

Amennyiben jó eredményeket szeretnénk elérni a holokauszoktatásában már az oktatási rendszer alapjainál, a továbbképzéseknek az összes óvodapedagógusra ki kell terjedniük. A képzéseknek az alapismeretek, nevelési célok átadásán túl gyakorlati, praktikus segítséget kell adnia a résztvevőknek, például mindennapi helyzetek, szituációk modellezésével, az ezekre adott válaszok közös értékelésével. Azért is fontos ez, mivel ennél a korosztálynál a nevelő spontán, nem tervezett helyzetekre kell, hogy helyesen reagáljon, és az ezekre a helyzetekre való felkészülés és felkészítés a legnehezebb.

Általános iskola alsó tagozat: 1-4. évfolyam

Az 1-4. évfolyamos diákok életkori sajátosságaiknak megfelelően nagyon fontos az élet alapvető kérdéseinek megértése. Tisztán igyekeznek látni életük szabályrendszerében, egyértelműen igyekeznek elválasztani a jót a rossztól. A nevelői példamutatás, a szabálykövetés nagyon fontos támpont számukra, mivel viselkedési normarendszer kialakítását igyekeznek elsajátítani, az esetleges következtelenségeket felfedezik, és ez zavart okoz számukra, amit szóvá is tesznek. Az olvasóvá nevelés ebben az életkorban kezdődik, és számos Holokausz témájú gyerekkönyv íródott kifejezetten ennek a korosztálynak. Ezek értelmezéséhez, feldolgozásához is módszertani segítséget kell adni a tanítók számára.^v

Ebben a korban már rengeteg információval találkozhatnak a kisiskolások. Internet, televízió, filmek, újságok és egyéb információ hordozókon túl már megjelenhetnek a környezetükben élő felnőttek, vagy az egyre fontosabbá váló kortársi vélemények is. Így míg az óvodapedagógus a spontán helyzetekre reagált elsősorban, a tanító akár kezdeményezőként is felléphet. Itt is természetesen és különösen fontos, hogy a tanítók a diákok életkorának megfelelő, a tanulói közösség élményanyagára épülő oktatási módszereket alkalmazzák. Ennél a korosztálynál is nagyon jó megközelítés a diákokkal azonos korú szereplők mikrotörténeteinek feldolgozása, a holokauszt eseményeinél tágabb körű érzékenyítés.

A Nemzeti Alaptantervben is szerepelnek az alábbi témák az 1-4. évfolyam számára történelemből:

- Gyermekalakok és gyermekorsók a XX. században.
- Embermentők a XX. században.^{vi}

Ido Abram és Piet Mooren a 3-10 éves korosztály számára dolgozott ki „Nevelés Auschwitz után – Auschwitz nélkül”^{vii} címen háromrészes holokausztoktató programot. A sokatmondó cím alatt a szerzők olyan tantervet értenek, amelyben egyáltalán nem szerepelnek a kegyetlenségek részletei. A program három részből áll:

1. Az Auschwitz utáni nevelés az empátiára való készség (arra való képesség, hogy át tudjuk érezni mások érzéseit különböző helyzetekben) fejlesztését és a bensőségességnek (a biztonságnak, a félelemnélküliségnek és a nyitottság légkörének) a kialakítását jelenti.
2. Az Auschwitz utáni nevelés autonómiára való nevelést jelent, az önmagunkra való reflektálás ösztönzését, saját döntések meghozatalát, és annak elkerülését, hogy az ember birkaként menjen a tömeggel (nonkonformitás).
3. Az Auschwitz utáni nevelés az elkövetők, a be nem avatkozók és az áldozatok iránti empátia kialakítását jelenti.

Az elkövetők, áldozatok és be nem avatkozók életének tanulmányozásával a gyerekek elkerülhetik azt, hogy a holokausztot szimplifikáltan, fekete-fehéren lássák, s leegyszerűsített tanulságokat vonjanak le belőle, valamint arról is képet nyerhetnek, mi történt a holokauszt előtt és után. Az élettörténetek arra is rávilágítanak, hogy egy embernek milyen különböző szerepei lehetnek az élete során: lehet elkövető az egyik időszakban, míg áldozat vagy be nem avatkozó a másikban. Néha életének ugyanabban a periódusában váltogathatja is ezeket a szerepeket – mint Oskar Schindler a II. világháború idején.

Pedagógus-továbbképzések általános iskolai tanítók részére

A tanítók részére szervezett pedagógus-továbbképzésekbe a csak részben osztott képzés miatt, amikor is az osztályfőnökök tanítják a főbb tantárgyakat, minden tanítót be kell kapcsolni. Az általános iskolai tanítók képzésébe érdemes beilleszteni a holokauszt gyerekirodalmának korszerű felhasználási lehetőségeit.

Általános iskola felső tagozat: 5-8. évfolyam

Az általános iskolák felső tagozatában elkezdődik a történelem oktatása. A magyar oktatási rendszerben a holokauszt téma oktatása a kronologikus történelemoktatásnak megfelelően a 7. évfolyamon kezdődik.^{viii}

A jelen kutatás nyomán készült, illetve az intézményi adatbázis alapján született „A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése” című elemző tanulmány szerint „A vizsgálatunkba bevont általános iskolák 84%-ában, a középiskolák 97%-ában tartottak 2015-ben Holokauszt Emléknapot.”

Így a tanulók jelentős része sokkal előbb, akár már alsó tagozatban is találkozhat a témával.

Ennél a korosztálynál elkezdődik az önálló véleményalkotás igénye, a kritikai gondolkodás a tanárokkal, szülőkkel szemben. Ezzel párhuzamosan egyre fontosabb a saját korosztályi közösséghez tartozás igénye, akár a saját vélemény háttérbe szorítása árán is. Ezek miatt is fontos a megfelelő munkaformák alkalmazása, a csoportos és páros munka bevezetése a frontális ismeretátadás helyett.

Heike Deckert-Peaceman a holokauszt általános iskolásoknak történő tanítására a következő megállapításokat és konkrét javaslatokat^{ix} teszi:

1. A holokauszt története a mai médiavilágban már nem titok. Kisebb gyerekek is hallottak Hitlerről, a koncentrációs táborokról és még sok mindenről, mint ahogyan képeket is láttak róluk. Benyomásaik feldolgozásához szükségük van arra, hogy felnőttekkel beszélgethessenek ezekről.
2. A holokausztról szóló oktatás a nyolcévesnél fiatalabb gyerekeket akkor nem terheli túl sem érzelmileg, sem kognitív értelemben, ha az oktatás terve és menete életkoruknak megfelelő. Ennek része a hosszú távú foglalkozás a témával, melynek során az egyes emberek sorsán van a hangsúly.
3. A holokauszt történetének első megközelítéseként különösen alkalmas a gyermek- és ifjúsági irodalom feldolgozása. Éppen a valóságos háttérrel rendelkező fiktív történetek készítetik a diákokat empátiára, valamint kérdések megfogalmazására. Egyúttal kívánatos a történelmi háttér tárgy-szerű bemutatása is. Kedvezően egészíti ki az oktatást a helyi emlékek feltárása, a nyomkeresés.
4. A 8-12 éves korcsoportba tartozókat célzó holokausztoktatás mindig csak bizonyos részeket foglalhat magában. A

megsemmisítés folyamatának kimerítő leírásától, valamint az erre vonatkozó fényképek és filmek bemutatásától ajánlatos eltekinteni. A téma megbeszélése azonban nem korlátozódhat a harmincas években lezajlott szórványos eseményekre, hanem világos információt kell adni a diákoknak az üldözött csoportok további sorsáról.

5. A holokauszt témájáról sem az idősebb, sem a fiatalabb diákok számára nem állnak rendelkezésre „tökéletes” tananyagok. Ha valaki holokausztoktatással foglalkozik, fel kell készülnie az e tematikában előforduló különböző ellentmondásokra. Végeredményben nem lehetséges maradéktalanul megértetni ezt a történelmi eseményt. Az iskolai és a társadalmi szembenezés egyaránt mindig csak egy kísérlet marad a történelem megközelítésére. A cél valamennyi korosztály esetében a beszélgetés kell, hogy legyen. A teljesítmény értékelése effajta oktatás keretében rendkívül aggályos.
6. A múltra való emlékezés egyrészt az áldozatokra való emlékezésként szolgál, másrészt arra, hogy a felvilágosítás segítségével megakadályozza a történelem megismétlődését. Vita folyik arról, hogy a történelmi eseményekkel való foglalkozásnak ténylegesen van-e preventív hatása. A holokauszt oktatását minden esetben össze kell kapcsolni az általános emberi jogi neveléssel, hogy létrejöjjön a kapcsolat a múlt, a jelen és a jövő között. Kerülni kell azonban a leegyszerűsítő összehasonlításokat és végkövetkeztetéseket.

Pedagógus-továbbképzések általános iskolai tanárok részére

Ennél a korosztálynál, mivel minden évfolyam a történelmi korszak tanításától függetlenül az iskolai Holokauszt Emléknapon találkozik a témával, az osztályfőnököknek is, akik nem feltétlenül történelemoktatással foglalkoznak, lehetőségük nyílik a holokausztoktatásra. Ehhez viszont nekik is segítséget kell adni, akár interneten is elérhető ennek a korosztálynak szóló óratervekkel^x, továbbképzésekkel, workshopokkal, ahol megoszthatják tapasztalataikat, és megismerkedhetnek jó gyakorlatokkal.

A továbbképzéseknek az óvodapedagógusokhoz és a tanítókhöz hasonlóan nem csak a történelem szakos, hanem az összes tanárt kell érintenie.

Középiskola

A tizenévesek kognitív fejlődésének fontos – normatív – állomását jelzi a hipotetikus gondolkodás képességének megjelenése. Amíg a kisebb gyermekek többsége konkrétan, deskriptívnek és lineárisnak gondolja el a történelmet, addig a tizenévesek többnyire már képesek hipotézisek felállítására, és ezekre a hipotézisekre alapozott intellektuális műveletek elvégzésére. A hipotetikus gondolkodásnak három szempontból van jelentősége a történelmi tanulmányok

során. Először, azok a diákok, akik már elérték a fejlődés ezen szakaszát, képesek a deduktív érvelésre. Eltérően a konkrét gondolkodású gyermekekkel, a tizenéves képes arra, hogy egy absztrakt elvből kiindulva következtessen a konkrét jelenségre az egyedi történelmi összefüggésen belül. Másodszor, a hipotetikus gondolkodás lehetővé teszi a tizenéves számára, hogy átvegye a múlt egy szereplőjének nézőpontját. A tizenéves könnyebben megérti, mint egy kisgyerek, hogy ha valaki bizonyos körülmények között élt és bizonyos nézetekben hitt, akkor ezek alapján cselekedett, még akkor is, ha mai szemmel nézve ezek a nézetek furcsának látszanak. A hipotetikus gondolkodásra való képesség harmadik és talán legfontosabb következménye a képzelet megerősödése. Míg a kisebbek többnyire az általuk ismert realitásból indulnak ki, addig a tizenévesek jobban bele tudnak helyezkedni a történelmi szituációkba. A tizenéves már megértheti, hogy ami történt, nem volt szükségszerű; egy esemény bizonyos körülmények következménye egy adott időpontban. A tizenéves el tud képzelni alternatívákat, felépíthet más lehetőségeket, és végig tudja gondolni ezek következményeit. Ez a folyamat teszi lehetővé számára a többértelműség eltűrését – nem fekete-fehérnek látja a világot, hanem fogékony az árnyalatokra, melyek összetettebbé teszik a döntéshozatalt (Sleeper 1975). A magyarországi középiskolákban folyó holokausztoktatás főként eseményközpontú történelemórák keretében zajlik, noha a középiskolás korosztály – éppen a hipotetikus gondolkodás képességének megjelenése okán – nagyon is alkalmas a holokauszt téma sokféle megközelítéssel feldolgozott, interdiszciplináris szemléletű oktatására.

Mivel a holokausztoktatás elsősorban ennél a korosztálynál a legjellemzőbb, és ez a korosztály már rendelkezik történelmi ismeretekkel, a világot képes árnyaltan értelmezni, így nagyon jó eredményeket lehet elérni. Képesek a kritikai gondolkodásra, ugyanakkor meglátják, felismerik a helyzetekben rejlő választási lehetőségeket, és empátiáskan képesek behelyezkedni a különböző életkorú és helyzetű résztvevők helyzetébe. Képesek arra, hogy felfedezzék a történetek, a viselkedési minták és emberi jelenségek jelennel való kapcsolatát, össze tudják hasonlítani saját tapasztalataikkal. Így a tanárok is nagyon változatos módon közelíthetnek a holokausztoktatáshoz, megfelelő módszerekkel nagyon jól tudják motiválni diákjaikat.

Ugyanakkor fontos szem előtt tartani, hogy a gimnáziumok mellett a középiskolák csoportjába tartoznak a szakközép- és a szakiskolák is. A különböző iskolatípusba járó diákok ismeretei és motiváltsága között jelentős különbségek adódhatnak. Ezért is fontos a holokausztról való oktatás kontextusa. A jelenre és a diákok tapasztalataira reflektáló megközelítés, a személyes sorsok bemutatása minden iskolatípusban hatékony lehet, sőt jelentősen segíthet a diákok vitakultúrájának, konfliktustűrő képességének javításában is. Különösen fontos ez a hátrányos helyzetű települések iskoláiban, ahol ez a jellegű oktatás nagymértékben segítheti az integrációt, a roma, vagy más kisebbségekhez tartozó tanulók elfogadását is.

Pedagógus-továbbképzések középiskolai tanárok részére:

A tanulmányban már többször is említettük, hogy nem csak a történelemtanárok a holokausztoktatás résztvevői, így a továbbképzések is minden tanárnak kell, hogy szóljanak. Ezt nem csak az oktatási szakemberekkel, hanem az iskola vezetésével, és a döntéshozókkal is el kell fogadtatni. Csak ez teszi számukra lehetővé, hogy eljussanak ezekre a képzésekre.

Ennek a korosztálynak készült talán a legtöbb oktatási anyag, nekik szól a legtöbb jó gyakorlat, itt a legváltozatosabbak az oktatási módszerek és az oktatási eszközök. De ennél a korosztálynál is leselkednek veszélyek az oktatóra, természetesen itt is fontos, hogy elkerüljük a hibákat. Ezért is fontos a képzéseken a jó gyakorlatok bemutatása mellett felhívni a tanárok figyelmét az esetleges hibalehetőségekre. A minőségbiztosítás, a képzésen résztvevők utánkövetése ebben az esetben is elengedhetetlenül fontos és szükséges.

A képzéseken lehetőséget kell biztosítani annak megvitatására, mi a téma oktatásának helye a napi pedagógiai gyakorlatban (témahét, projektnap, emléknapi, osztályfőnöki óra, stb.) és a tantervi kapcsolódások megismertetése.

Felsőoktatás

A felsőoktatásban jelenleg a Pázmány Péter Tudományegyetemen létezik kötelező holokausztoktató kurzus. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológia Karán szabadon választható holokauszttal foglalkozó kurzus működik Forrás-Bíró Aletta vezetésével Videóinterjúk a pedagógiai munkában címmel.

Tanár szakos egyetemisták képzése

A tanár szakos hallgatók programjába kötelező, aktív részvételt igénylő holokausztkurzusokat ajánlunk.

Kívánatos, hogy a tanárképzésben részt vevő hallgatók iskolai gyakorlatában is megjelenjen a holokausztoktatás. Aktívan bekapcsolódhatnak a holokausztoktatás különböző iskolai eseményeibe, amelynek során rengeteg tapasztalatot szerezhetnek. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy tapasztalataikat, megfigyeléseiket vezetőtanárukkal megoszthassák. A programok hatását, eredményességét elemezzék és értékeljék.

Ehhez a gyakorlóiskolai vezetőtanároknak is speciális, módszertani képzést ajánlunk.

Holokausztoktatással foglalkozó szakértők, szaktanácsadók továbbképzése

Ahhoz, hogy a tanárok továbbképzése megfelelő színvonalú legyen, valamint elegendő számú oktató szakember álljon rendelkezésre, holokausztoktatási szakembereket kell kiképezni.

Az „Összegző tanulmány a holokauszt téma oktatásával kapcsolatos hazai képzések és továbbképzések anyagairól - A holokauszt téma oktatásához kapcsolódó helyzetelemzés és képzésfejlesztés előkészítése” című tanulmány ismerteti az évekkel korábban elindult, és a jelenleg is folyó képzések témáit, és a képzések eredményeit, a résztvevők számát, munkahelyi sokszínűségét.

2010-ben budapesti Holokauszt Emlékközpont OktaTÁRS néven nemzetközi Holokauszt-oktatási Szakértőképzési Programot (Fellowship) indított a washingtoni United States Holocaust Memorial Museum, az International Task Force for Holocaust Education, Remembrance and Research (ma IHRA) szervezetének valamint a Nemzeti Erőforrás Minisztérium (NEFMI) támogatásával. Programjuk célja, hogy olyan magasan kvalifikált és elkötelezett szakértőket képezzenek, akik kreatív, magas színvonalú és innovatív pedagógiai projektek kidolgozására és terjesztésére képesek. Szakértőik, megszerzett tudásukat átadva, hosszú távon segítik a holokauszt-oktatás integrálását az általános nevelési folyamatba, ezáltal erősítik a civil attitűd, a társadalom problémáit felvállaló és azok megoldásában aktívan résztvevő polgári viselkedésmód kialakulását és elterjedését, az interkulturális társadalmat, a sokszínűséget és a másságot értéknek tekintő pozitív gondolkodás elindítását. A képzés sajnos két évfolyam után abbamaradt.

Jelenleg is folyó képzések a A Zachor Alapítvány és a USC Soá Alapítvány tanártovábbképzési programjai (ezen képzések némelyikét az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet is támogatja):

Videóinterjúk a 21. század oktatásában (2015)

Multimédiás tananyagok az oktatásban

Új tananyagok az előítélet-mentesség oktatásában

Ezeket a képzéseket feltétlenül folytatni kell, az itt kidolgozott tematikát be kell emelni a pedagógus szakvizsga képzési rendszerébe is. A „Holokauszt és előítélet-mentesség oktatása a pedagógiai munkában - 21. századi módszerek - Segédanyag a képzők számára” című tanulmány nyújt ehhez segítséget.

2. Közgyűjtemények:

Múzeumok:

A múzeumok az utóbbi időben egyre aktívabb szerepet töltenek be az iskolán kívüli oktatásban és nevelésben. Magyarországon már nem létezik olyan intézmény, amelyik ne rendelkezne múzeumpedagógiai koncepcióval. A múzeumpedagógia az utóbbi években módszertanában megújult, és jelentős szakmai sikereket ért el. A hallgatóságot passzív befogadásra kárhóztató

tárlatvezetések helyett megjelentek a kiállításokat közösen értelmező, probléma felvető, élményszerű múzeumpedagógiai foglalkozások. Ezeken a foglalkozásokon az ismeretátadástól az élményszerű ismeretszerzésre került a hangsúly. Az országos nagy múzeumokban mindenhol emelkedik (sok esetben a csökkenő látogatószámmal szemben is) a foglalkozásokon résztvevő diákok száma, mivel a tanárok is egyre többen felismerik, hogy az általuk tanított tananyag mélyebb megértéséhez és átéléséhez nagy segítséget kaphatnak diákjaik ezeken a foglalkozásokon. Ez természetesen visszahat a diákok ismeretszerzési motivációjára, ami elősegíti a tanárok ismeretátadásának eredményességét is. Sok múzeum és iskola felismerte az együttműködésben rejlő lehetőségeket, és nagyon jó példákat találunk múzeumi és iskolai közös projektekre a Holokauszttal kapcsolatban is.^{xi}

Ezeknek a múzeumpedagógiai foglalkozásoknak a célközönsége elsősorban a középiskolás diákok. Korszerű oktatási formákat alkalmaznak, az ismeretátadásba is bevonják a diákokat, sőt arra is van példa, hogy már akár a foglalkozás kidolgozásába és vezetésébe is. Eredményesen használják a kiállításokban egyre nagyobb mértékben megjelenő korszerű kiállítás technikai, ismeretátadási eszközöket. Ilyenek például az audió, videó vagy számítógépes eszközök is, amik lehetőséget biztosítanak a látogatóknak, és így a diákoknak is arra, hogy maguk válasszák meg az ismeretszerzés mértékét és formáját is. Több jó példa is található arra, hogy az egyénileg, vagy csoportosan megszerzett ismereteket a diákok azonnal továbbadják kortársainak, majd a foglalkozás következő szakaszában már ezeket a megszerzett ismereteket aktívan fel is használják. Ezek a foglalkozások nagymértékben alapoznak a diákok aktivitására és kreativitására. Jellemzően projekt szemléletűek, a diákok múzeumlátogatása utáni önálló vagy csoportos ismeretszerzésére és munkájára ösztönöznek akár az iskolában, akár máshol. Az így elért eredményeket bemutatásának egyik legfontosabb helyszíne lehet az iskola, ahol a projekten kívüli tanulók is megismerhetik társaik kutatásait, alkotásait. A kortársi példa jó hatással lehet az egész tanulóközösség attitűdjére, kortársi véleménycserét generál. Ezek az események segíthetnek valódi, az egész iskola érdeklődését felkeltő tartalommal megtölteni az iskolai Holokauszt napokat.

A múzeumok társadalmi felelősségvállalásának legújabb példái az időskorúak, esetlegesen demens idősök számára tartott foglalkozások. Erre egyre több nemzetközi példa található, főleg Skandináviában, de létezik erre gyakorlat már Magyarországon is. Ilyen például a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban kidolgozott program, ahol skandináv múzeumokkal együtt, egyetemi kutatócsoportok bevonásával indítanak időskorú demenseknek szóló foglalkozásokat. Ezeken az emlékeket felelevenítő, tevékenységre épülő kis csoportos, alkalmi vagy rendszeres programokon is felmerülhetnek a holokauszttal kapcsolatban kérdések, traumák, amelyekre a múzeumi szakembereket is fel kell készíteni.

Továbbképzések múzeumpedagógusok és múzeumi szakemberek részére

A múzeumpedagógusokat és a tanárokat továbbképzéseken meg kell ismertetni ezekkel a jó példákkal, módszerekkel, hogy esetleg önállóan képesek legyenek saját, a helyi lehetőségekhez kötődő önálló projektek kidolgozására. Az intézmények, az intézményi vezetők, a múzeumpedagógusok és a tanárok is képesek kell, hogy legyenek az együttműködésre. Ilyen jellegű továbbképzésre jó példa a Múzeumi Oktatási és Képzési Központ több akkreditált továbbképzése is,^{xii} például a Szórakoztatva tanulni, tanulva szórakozni - Projekt módszer a múzeumpedagógiában, vagy az Iskolák és múzeumok partnersége 60 órás képzések is.

Levéltárak

A levéltári önálló vagy csoportos kutatás nagyon jó alapja lehet holokausztoktatási projekteknek. Az itt fellelhető hiteles, eredeti adatok, szövegek, bejegyzések alapján rekonstruálni lehet egy-egy ember sorsát. Mindezek hitelesítik a történeteket a diákok számára, hiszen megrendítő élményt jelenthet találkozni az akkor élt emberek irataival. Különösen alkalmas az ilyen típusú projekt a diákok fantáziájának és empatikus készségének fejlesztésére. Ezek a projektek kapcsolódhatnak kiválasztott személyekhez, családokhoz, de akár lakóhelyük helytörténetéhez is. A levéltári kutatás nagyon eredményesen kapcsolható iskolai, múzeumi vagy egyéb kezdeményezésű projektekhez, hiszen hitelesíti a diákok számára azt.

Ugyanakkor a levéltárakban fellelhető adatok szemléletes képet adnak az érintettek számáról, életkoráról, családi viszonyairól és egyéb körülményeiről.

Továbbképzések levéltári szakemberek részére

Az ilyen jellegű együttműködésre, a diák kutatók megjelenésére, és az oktatásban való részvételre fel kell készíteni a levéltári munkatársakat, hogy hatékonyan tudják segíteni a projektek eredményességét.

Kiváló nemzetközi példák is léteznek levéltári holokausztoktatási projektekre, például a franciaországi Nantes-ban, ahol középiskolás diákok egy helyi lakos életútját kutatták fel levéltárosi, illetve történelemtanári segítséggel az első hivatalos levéltől egészen Auschwitzig^{xiii}. Magyarországon is létezik a múzeumpedagógiához hasonló levéltárpedagógia, amely segítséget nyújt a diákoknak és tanáraiknak a levéltárak megismeréséhez és használatához.

Könyvtárak

A könyvtári óráknak, író-olvasó találkozóknak is országsszerte nagy hagyománya van. Egyre több holokauszt témájú szépirodalmi regény, visszaemlékezés, szakkönyv és dokumentum jelenik meg. Ezek bemutatásában a könyvtárak is aktív szerepet vállalnak.

Kezdeményezői lehetnek olyan iskolán kívüli kötetlen találkozásoknak, amelyeken a diákok szervezeten vagy önállóan vehetnek részt, és találkozhatnak az írások szerzőivel. Ezek a személyes találkozások nagy érzelmi többlettel bírnak, inspirálhatják a diákokat.

Továbbképzések könyvtári szakemberek részére

A továbbképzéseken fel kell hívni a holokausztoktatásban résztvevők figyelmét ezekre a lehetőségekre. Biztatni kell őket intézményi együttműködésre, a programok harmonizálására, mivel a programok hatásának erősítése, népszerűsítése kölcsönös érdek, és a holokausztoktatás eredményességet növeli.

3. Művelődési intézmények

Létrejött a Nemzeti Művelődési Intézet^{xiv}, amely szakmai hálózatával az egész országot lefedi, kiemelt programja a kulturális közfoglalkoztatás.

A helyi művelődési intézmények átalakulóban vannak, egyre aktívabban vesznek részt a helyi kulturális életben. Helyszínei lehetnek a civil kezdeményezéseknek, valamint a helyi kulturális életnek.

Ezek lehetnek többek között közösségfejlesztő projektek, helyi intergenerációs kezdeményezések vagy kollektív emlékmegőrző projektek. A művelődési intézmények kezdeményezői vagy befogadói lehetnek holokauszttémájú iskolán kívüli projekteknek, eseményeknek. Ezen kívül helyszínei lehetnek felnőttképzéshez kapcsolódó az egész életen át tartó tanulást segítő oktatási formáknak, közművelődési eseményeknek.

Továbbképzések közművelődési szakemberek részére

Az ezekben az intézményekben dolgozó közművelődési szakemberekkel meg kell ismertetni ezeknek a projekteknek a célját, szerepét, a bennük rejlő lehetőségeket. Őket is be kell kapcsolni az intézményi együttműködésbe, lehetőséget kell számukra biztosítani a továbbképzéseken való részvételre.

4. Kiknek ajánljuk még a holokausztoktatással kapcsolatos továbbképzéseket?

Továbbképzések oktatáspolitikai döntéshozók részére

Nagyon fontosnak tartjuk, hogy oktatáspolitikusok is megismerjék a holokausztoktatás minden oktatási és művelődési intézménytípusra kiterjedő rendszerét. A holokausztoktatás a történelmi tények megismertetésén túlmutató oktatási-nevelési céljait, társadalmi fontosságát. Ezeknek az ismereteknek a birtokában tudnak felelős döntéseket hozni.

Továbbképzések civil szervezetek, egyházi közösségek munkatársai részére

Mivel a holokausztoktatás céljai, a toleranciára, előítélet-mentességre nevelés az egész társadalmat, annak minden rétegét és korosztályát érintik. A civil szervezetek, egyházi közösségek vezetőinek és munkatársainak is feladata e célok elérésének a segítése. Véleményformáló hatással bírnak közösségükön belül, így munkájukat továbbképzésekkel lehet segíteni, amely fórumot is teremt egymás közti találkozásra, tapasztalatcserére, esetleges együttműködésre.

Továbbképzések idősekkel foglalkozó szakemberek részére

Ma is élnek, akik személyesen érintettek a holokauszt traumájában, akár aktívan, akár passzívan, vagy a családjuk érintett valamilyen módon. Az idősekkel foglalkozó intézményekben is megjelenhetnek az ebből származó nehézségek, feszültségek. Az itt dolgozó szakembereket is fel kell készíteni a helyes spontán reakciókra, de esetleg arra is, hogy képesek legyenek segíteni a felszínre törő traumák kezelését. Ennél a korosztálynál ez speciális szakértelmet is igényel.

Specifikumok

Magyarországon is egyre nő a demenciával küzdők száma, szerencsére ezzel párhuzamosan nő a betegség korai felismerése is. A korai kezelés segíthet az idősek szorongásának oldásában, emlékeik felidézésében, ami esetenként erős érzelmekkel is párosul. Ahogy a múzeumoknál ezt meg is említettük, egyre több nemzetközi és hazai példa van időskori demensek múzeumi foglalkoztatására is, így az időskorúakkal foglalkozó intézmények együttműködhetnek más intézményekkel is a probléma kezelésében. A múzeumi szakemberekhez hasonlóan, az idősekkel foglalkozó szakembereket is fel kell készíteni az ebből fakadó nehézségek, érzelmek helyes kezelésére.

Továbbképzések a rendőrség munkatársai részére

A rendőrség állománya közvetlenül érintkezik a lakosság egészével. Gyorsan kell reagálniuk, döntéseket kell hozniuk konfliktusos, feszült helyzetekben is. Nagyon fontosnak tartjuk az állomány előítéletmentességének, empátikus készségeinek, történelmi-társadalmi ismereteinek fejlesztését. Mindezekre szükség van a jelen problémáira, feszültségeire, esetleges konfliktusaira adott megfelelő reakciókhoz.

V. A javaslatok összegzése:

Tanulmányunkban igyekeztünk rávilágítani arra, hogy a holokausz téma hatékony oktatásának minden korosztályt érintő, a különböző korosztályokhoz kapcsolódó oktatási intézményeken átívelő komplex rendszerét kell kialakítani. Az egymásra épülő modulok vezethetnek a sikeres oktatáshoz.

Ehhez társul, hogy az iskolai és az iskolán kívüli oktatás egymást kiegészítő intézmény rendszerének együttműködésén alapuló oktatási projektek komplexitása, módszertani sokszínűsége hatékonyan erősíti egymást.

Ezekből következik, hogy a továbbképzéseket nem csak a pedagógusokra, hanem az iskolán kívüli oktatásban résztvevő szakemberekre is ki kell terjeszteni. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a holokausz-oktatási szakértők megfelelő képzése, akik képesek a továbbképzések magas színvonalát garantálni.

Ezen kívül a tanárképzés elengedhetetlen feltételül kell meghatározni a képzést, a már végzett tanárok számára pedig a pedagógus szakvizsga részévé kell tenni.

Jegyzetek

I. IHRA-alapelvek: <https://www.holocaustremembrance.com/hu/node/16> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)

1. Miért tanítsunk a holokausztról?

Minden tárgy oktatásának célja a tanulók érdeklődésének felkeltése, a kritikai gondolkodás és a személyes fejlődés elősegítése. Ezért fontos, hogy a tanár minden esetben gondolja át tevékenysége célját és értelmét, amikor kiválasztja az oktatás tárgyát.

Ha a tanár elegendő időt szán arra, hogy átgondolja, miért akar a holokausztról tanítani, akkor olyan tananyagot fog összeállítani, amely felkelti tanítványai érdeklődését, és lehetővé teszi egy összetett történelmi korszak mélyebb megismerését.

A következő szempontok segíthetnek abban, hogy átgondoljuk, miért tanítsunk a holokausztról:

1. A holokauszt nemcsak a XX. század, hanem az emberiség egész történelmében határkő. Példa nélküli kísérlet volt egy egész nép elpusztítására és kultúrájának eltörlésére. A holokausztot azért kell tanulmányoznunk, mert alapjaiban kérdőjelezte meg egész civilizációnkat.
2. A holokauszt tanulmányozása során a diákok elgondolkodhatnak a hatalomról és a hatalommal való visszaélésről, valamint arról, mi az egyes emberek, szervezetek és nemzetek szerepe és felelőssége, amikor az emberi jogokat a szemünk láttára lábbal tiporják. Elősegítheti, hogy időben felismerjük a népi veszélyt saját korunkban.
3. A holokauszt alapos tanulmányozása segíti a diákokat, hogy bármely társadalomban felismerjék az előítélet, rasszizmus, antiszemitizmus és sztereotipizálás különböző megnyilvánulásait. Elősegíti a pluralista társadalomban jelenlevő különbözőségek tiszteletének kialakulását, és érzékenyebbé tesz a kisebbségi helyzet iránt.
4. A holokauszt bebizonyította, hogy egy modern nemzet technológiai ismereteit és közigazgatási intézményrendszerét pusztító politika megvalósításához is felhasználhatja, a társadalom tervezett átalakításától egészen a népiirtásig.
5. A holokauszt alkalmat ad arra, hogy elgondoljunk azon, miért veszélyes közömbösnek maradni és hallgatni akkor, amikor mások az elnyomás áldozataivá válnak.
6. Annak révén, hogy a diákok tanulmányozzák, milyen különböző történelmi, társadalmi, vallási, politikai és gazdasági tényezők együttes hatása vezetett el a holokauszthoz, felismerik azt is, hogy ezek a történelmi folyamatok összetettek voltak, és e tényezők együttes hatása miként járulhatott hozzá a demokratikus értékek felbomlásához. A diákok így módon megértik, hogy a demokráciában az egyes állampolgárok felelőssége az, hogy megtanulják felismerni a figyelmeztető jeleket, és a pillanatot, amikor cselekedni kell.
7. A holokauszt témája számos ország kultúrájának része, megjelenik a médiában és a tömegkultúrában. A holokausztoktatás olyan történelmi tudást és kritikai készségeket nyújthat a diákoknak, amelyek segítségével képessé válhatnak e

kulturális alkotások megértésére és értékelésére.

2. Mit tanítsunk a holokausztról?

Általánosságban a holokausztoktatás:

1. Adjon széles körű ismereteket erről a példa nélküli pusztításról
 2. Őrizze az áldozatok emlékét
 3. Segítse elő, hogy a tanárok és diákok elgondolkodjanak azokról az erkölcsi és filozófiai kérdésekről, amelyeket a holokauszt felvet, és azon, hogy ezeknek a problémáknak milyen mai összefüggései vannak
3. Washington Holocaust Memorial Museum: <http://www.ushmm.org/educators> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
4. USC Shoah Foundation: <https://sfi.usc.edu/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
5. Mémorial de la Shoah: www.memorialdelashoah.org/ (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)

Bibliográfia

1. IHRA-alapelvek: <https://www.holocaustremembrance.com/hu/node/16> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
2. Nemzeti Alaptanterv 2012
3. Abram, Ido: Nevelés Auschwitz után – kisebb gyerekeknek is! In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
4. Adorno, Theodor W.: Nevelés Auschwitz után (1963). In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
5. Christer Mattsson: Holokausztoktatás: A svéd modell – Az „Élő történelem” program. In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
6. Margot Stern Storm, Martin Sleeper és Mary Johnson: Szemtől szemben a történelemmel és önmagunkkal – A történelem és az etika szintézise a hatékony történelemoktatásban. In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
7. Sleeper, Martin E. 1975. A Developmental Framework for History Education in Adolescence. *School Review*, 84. 91–107.

Végjegyzetek

- ⁱ Nemzeti Alaptanterv In: Magyar Közlöny 2012. évi 66. szám
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ⁱⁱ Aronson, Elliot: Columbine után – Az iskolai erőszak szociálpszichológiája. Ab Ovo, 2009.
- ⁱⁱⁱ Margot Stern Storm, Martin Sleeper és Mary Johnson: Szemtől szemben a történelemmel és önmagunkkal – A történelem és az etika szintézise a hatékony történelemoktatásban. In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
- ^{iv} Nemzeti Alaptanterv In: Magyar Közlöny 2012. évi 171. szám
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk12171.pdf> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^v Heike Deckert-Peaceman: Mit mesélhet a Kisnyuszi a magyar gyerekeknek a holokausztról? – A holokauszt tanítása általános iskolásoknak a gyemekirodalom segítségével In Holokausztoktatás és autonómiára nevelés (Szerk.: Kovács Mónika; Hannah Arendt Egyesület, 2001)
- ^{vi} Nemzeti Alaptanterv In: Magyar Közlöny 2012. évi 66. szám
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{vii} Abram, Ido – Mooren, Piet 1998. Prentenboeken en Holocaust. Opvoeding na Auschwitz. (Illustrated Books for Children and the Holocaust. Education after Auschwitz.) In Mooren, Piet (ed.): Langs de lauge Lindelaan. Opstellen over jeugd-literatuur en leesonderwijs. (Essays on Children's Books and Reading Lessons.) Den Haag: Biblion.
- ^{viii} Nemzeti Alaptanterv In: Magyar Közlöny 2012. évi 66. szám
http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{ix} Deckert-Peaceman, Heike: Mit mesélhet a Kisnyuszi a magyar gyerekeknek a holokausztról? – A holokauszt tanítása általános iskolásoknak a gyerekirodalom segítségével.
- ^x <https://sfi.usc.edu/lessons/baba> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{xi} http://skanzen.hu/uploaded_files/dokumentumok/rahel-janos-jakob-es-a-szineszno.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
http://www.neprajz.hu/muzeumpedagogia.php?menu2=105&program_id=167 (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
<http://www.ludwigmuseum.hu/site.php?inc=0&menuId=416&tartalom=txt> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
<http://www.obudaimuzeum.hu/modul/article.php?id=121> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
<http://www.milev.hu/programok.html> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
<http://www.hdke.hu/oktatas> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{xii} <http://mokk.skanzen.hu/kepzesek.html> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{xiii} « Marthe Rosenthal, être juif en Loire Inférieure sous l'occupation »: www.pedagogie.ac-nantes.fr (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)
- ^{xiv} <http://www.nmi.hu/Rolunk> (Utolsó megtekintés dátuma: 2015. október 15.)

